

Gazel

Gazel Nedir?

Gazel, sözlük anlamı olarak kadınlarla aşk konusunda konuşmak veya sohbet etmek demektir. Ancak Arap edebiyatında gazel, aslen kasidelerin başında yer alan ve övgü için yazılan bölümlere verilen bir addı. Bu bölümler, genellikle aşktan ve sevgiliden bahsederdi ve “nesîb” terimiyle karşılık bulurdu. Daha sonraları, şairler bu “nesîb” bölümlerini ayırarak aşk, sevgili, şarap, bahar gibi coşkulu haller karşısındaki duygularını dile getiren şiirlere gazel adını verdiler. Gazel, divan edebiyatında sıklıkla kullanılan ve sevilen bir nazım biçimidir.

Gazeller genellikle sevgilinin güzelliği, ayrılık acısı, aşkın coşkusu ve özlemin dile getirildiği şiirlerdir. Şairler, gazellerinde dilin gücü ve şiirin ritmik yapısını kullanarak okuyucuları etkilemeye çalışırlar. Ayrıca gazellerde sadece lirik değil, aynı zamanda sosyal ve politik bir yön de olabilir. Gazel, divan edebiyatında büyük bir öneme sahiptir ve şairler tarafından büyük bir özenle yazılırdı. Şairler, gazellerinde kullandıkları kelime oyunları, tekrarlar ve benzetmeler ile okuyucunun zihninde canlı bir imge oluştururlar. Bu nedenle, gazellerin dil ve edebiyatımızda özel bir yeri vardır ve hala günümüzde de okuyucular tarafından ilgiyle okunmaktadır.

Gazellerde; büyük çoğunlukla aşk ve güzellik konuları işlenir. Ayrıca ayrılık, sevgilinin güzelliği, baharın verdiği neşe gibi konular da gazellerde işlenir. Çoğu zaman coşkulu konuların işlendiği gazeller, konularına göre değişik isimler alır. Aşktan duyulan mutluluğu, sıkıntıyı, sevgilinin güzelliğini anlatan gazellere **aşıkane gazel**; hayata karşı ilgisizliği ve kayıtsızlığı, yaşamaktan zevk almayı anlatan gazellere **rindane gazel**; kadını ve aşkın güzelliklerini anlatan gazel türüne **şuhane gazel**; ahlakla ilgili öğütler veren, özdeyiş niteliğindeki sözlerin ağır bastığı gazellere ise **hikemi gazel** adı verilir. Türk edebiyatında **Fuzuli**, âşıkane gazelin; **Baki**, rindane gazelin; Nedim, şuhane gazelin; Nâbî de hikemî gazelin öncüsü sayılır.

Gazel Örnekleri

Matla

Benî candan usandırdı cefâdan yâr usanmaz mı **a**

Felekler yandı âhımdan murâdım şem'i yanmaz mı **a**

Kamû bîmârınâ cânan devâ-yî derd eder ihsan **b**

Niçin kılmaz manâ derman menî bîmâr sanmaz mı **a**

Gamım pinhan dutardım ben dedîler yâre kıl rûşen **c**

Desem ol bî vefâ bilmen inânır mı inanmaz mı **a**

Şeb-î hicran yanar cânım töker kan çeşm-i giryânım **d**

Uyârır halkı efgaanım karâ bahtım uyanmaz mı **a**

Gül'î ruhsârına karşı gözümde kanlu âkar sû **e**

Habîbım fasl-ı güldür bû akar sûlar bulanmaz mı **a**

Değildim ben sanâ mâil sen etdin aklımı zâil **f**

Bana ta'n eyleyen gaafil senî görgeç utanmaz mı **a**

Makta

Fuzûlî rind-i şeydâdır hemîşe halka rüsvâdır **g**

Sorun kim bû ne sevdâdır bu sevdâdan usanmaz mı **a**

Fuzulî

GAZEL

Halk içinde mûteber bir nesne yok devlet gibi
Olmayâ devlet cihânde bir nefes sıhhat gibi

Saltanât dedikleri ancak cihân gavgâsıdır
Olmayâ baht ü saâdet dünyede vahdet gibi

Ko bu ayş ü işreti çünkî fenâdır âkıbet
Yâr-i bâkî ister isen olmayâ tâat gibi

Olsa kumlar sâysisincâ ömrüne hadd ü adet
Gelmeye bû şişe-i çarh içre bir sâat gibi

Ger huzur itmek dilerse ey Muhibbî fârîğ ol
Olmayâ vahdet makâmı kûşe-i uzlet gibi

Muhibbi (Kanuni Sultan Süleyman)

Günümüz Türkçesiyle:

Halk içinde değerli bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi

Saltanat dedikleri ancak cihan kavgasıdır
Olmaya talih ve mutluluk dünyada birliğe hizmet
gibi

Ko bu yeme içmeyi çünkü ölümdür sonuç
Ölümsüz sevgili istersen olmaya ibadet gibi

Olsa kumlar sayısınca yılları ömrün
Gelmeye bu feleğin şişesi içre bir saat gibi

Eğer rahatı dilerse ey Muhibbî ortadan çekil
Yok teklîğe ermede yalnızlık köşesindeki rahat
gibi

Gazel örneđi

Bir lebi gonca yüzü gülzar dersen iste sen
Har-i gamda andelib-i zar dersen iste ben

Lebleri mül saçlari sünbül yanagi berg-i gül
Bir semenber serv-i hosreftar dersen iste sen

Payine yüzler sürer her serv-i dil-cuyun revan
Su gibi bir asik-i didar dersen iset ben

Zülfü sahir turrasi tarrar şuh-i şivekâr
Çesmi cadü gamzesi mekkar dersen iste sen

Firkatinde tesne leb hatir perişan haste dil
Künc-i gamda bi-kes ü bi-mar dersen iste ben

Gözleri sabr u selamet ülkesini tarac eden
Bir amansız gamzesi Tatar dersen iste sen

Bakiya Ferhad ile Mecnun-i seydadan bedel
Asik-i bi-sabr ü dil kim var dersen iste ben

Baki

GAZEL

Bir söz dedi cânan ki kerâmet var içinde
Dün geceye dâir bir işaret var içinde

Sevgili, içinde keramet olan bir söz dedi.
O sözde dün geceye dair bir işaret vardı.

Meyhâne mukassî görünür taşradan amma
Bir başka ferah başka letâfet var içinde

Meyhane dışarıdan kasvetli, sıkıntı verici görünür.
Ama içinde bir başka ferahlık, başka güzellik vardır.

Eyvâh o üç çifte kayık aldı karârım
Şarkı okuyup geçti bir âfet var içinde

Eyvah! O üç çifte kürekli kayık, rahatımı kaçırdı, huzurumu bozdu. İçinde şarkı okuyup geçen bir güzel vardı.

Olmakta derûnunda hevâ âteş-i sûzan
Nâyın diyebilmem ki ne hâlet var içinde

Neyin içinde ne hallerin olup bittiğini anlatamam.
Hava (nefes) neyin içinde yakıcı ateş olmaktadır.

Ey şûh Nedîmâ ile bir seyrin işittik
Tenhâca varıp Göksu'ya işret var içinde

Ey neşeli güzel! Nedîm ile bir gezintini işittik.
Tenhaca Göksu'ya varıp eğlenmişsiniz.

غزل

بنی جانن اوصاندردی جفادن یار اوصانمزمی
فلکلر یانندی اهدن مرادم شمعی یانمزمی

قمو بیمارنه دوی درد ایدر احسان
نچون قیلمز بکا درمان بنی بیمار صانمزمی

شب هجران یانر جانم دوکر قان چشم کریانم
اویارر خلقی افغانم قرا بختم اویانمزمی

کل رخسارکه قارشو کوزمدن قانلو آقار صو
حبیبم فصل کلدر بو آقار صولر بولانمزمی

غم پنهان دوتردم بن دیدیلر یاره قیل روشن
دیسیم اول بیوفا بیلن اینانورمی اینانمزمی

دکلم بن سکا مائل سن ایتدک عقلمی زائل
بکا طعن ایلین غافل سنی کورکچ اوتانمزمی

فضولی رند شیدادر همیشه خلقه رسوادر
صورك کیم بو نه سودادر بو سودادن اوصانمزمی

فضولی

Gazel (Beni Candan Usandırdı)

Beni candan usandırdı cefâdan yâr usanmaz mı
Felekler yandı âhımdan murâdım şem'i yanmaz mı

Kamu bîmârına cânân deva-yı derd eder ihsan
Niçün kılmaz bana derman beni bîmar sanmaz mı

Şeb-i hicran yanar cânım döker kan çeşm-i giryânım
Uyarır halkı efgânım kara bahtım uyanmaz mı

Gûl-i ruhsârına karşı gözümden kanlu akar su
Habîbim fasl-ı güldür bu akar sular bulanmaz mı

Gâmım pinhan tutardım ben dedîler yâre kıl rûşen
Desem ol bî-vefâ bilmem inanır mı inanmaz mı

Değildim ben sana mâil sen ettin aklımı zâil
Beni tan eyleyen gafil seni görgeç utanmaz mı

Fuzûlî rind-i şeydâdır hemîşe halka rûsvâdır
Sorun kim bu ne sevdâdır bu sevdâdan usanmaz mı

Fuzuli

Gazel

Dostum âlem seninçün ger olur düşmen bana
Gam degil zira yetersin dost ancak sen bana

Aşka saldım ben beni pend almayıp bir dosttan
Hiç düşmen eylemez anı kim ettim ben bana

Can ü ten oldukça benden derd ü gam eksik degil
Çıksa can hak olsa ten ne can gerek ne ten bana

Gamze tigin çekti ol mah olma gaafil ey gönül
Kim mukarrerdir bu gün ölmek sana şiven bana

Ey Fuzuli çıksa can çıkmam tarik-i aşktan
Reh-güzer-i ehl-i aşk üzre kılın medfen bana

(Fuzuli)

AÇIKLAMA

- Nazım birimi beyittir.
- Beyit sayısı 5'tir. Gazelin beyit sayısı 5-15 arasında değişir.
- Aruz ölçüsüyle yazılmıştır.
- Kafiye düzeni "aa/ba/ca/da/ea" biçimindedir.
- Son beyitte şairin mahlası (takma adı) geçmektedir.

GAZEL

*Acab bu derdümün dermânı yok mı
Ya bu sabr itmegün oranı yok mı*

*Acep bu derdimin dermânı yok mu?
Sabretmenin ölçüsü oranı yok mu?*

*Yanaram mumlayın başdan ayağa
Nedür bu yanmagun pâyânı yok mı*

*Yanarım mum gibi baştan ayağa,
Nedir bu yanmanın bir sonu yok mu?*

*Güler düşmen benüm ağladuğuma
Acab şol kâfirin imânı yok mı*

*Güler düşman, benim ağlayışma;
Acep o kâfirin imânı yok mu?*

*Delüpdür cigerümi gamzen okı
Ara yürekte gör peykânı yok mı*

*Delmekte ciğerimi gamzen oku;
Ara yürekte gör okun ucu yok mu ?*

*Su gibi kanımı topraga kardun
Ne sanırsın garîbün kanı yok mı*

*Su gibi kanımı toprağa kardın;
Ne sanırsın, garibin kanı yok mu?*

*Cemâl-i hüsnüne mağrûr olursın
Kemâl-i hüsnünün noksânı yok mı*

*Yüz güzelliğinle mağrur olursun,
Eksiksiz güzelliğin noksanı yok mu?*

*Begüm Dehhânî'ye ölmezdin öndin
Tapuna ırmegün imkânı yok mı*

*Beyim, Dehhânî'ye ölmeden önce,
Huzura ermenin imkânı yok mu?*

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fâ'ülün)

KAYNAK : Ömer bin Mezîd, *Mecmu'atü'n-Nezair*,
Yayımlayan: Doç. Dr. Mustafa Canpolat,
Ankara 1982, s.133.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

Gazelin Özellikleri Nelerdir Maddeler Halinde?

- Divan edebiyatın sıkça kullanılan gazel nazım biçimi konularına göre farklı adlarla anılmaktadır. Örneğin; aşk konusunu ele alanlara "Aşıkane Gazel", hayatın güzellikleri, zevklerini, güzel taraflarını işleyenlere ise "**Rindane Gazel**", didaktik yani öğretici özellikte yazılan gazellere ise "Hekimane Gazel" adı verilmektedir.
- Arap edebiyatından edebiyatımıza geçmiştir.
- **Gazel**, en az 5, en çok 15 beyit olur.
- Aruz ölçüsünün her kalıbı ile yazılabilir.
- İlk beyite matla (doğma yeri, gazelin doğduğu beyit), son beyite makta, (gazelin kesildiği beyit) denir. En güzel beytine de beyt-ül-gazel (gazelin beyite) denir.
- Dizelerin ortalarında da her beyitin birinci dizesinin son sözcüğüne uygun uyak kullanılan gazele musammat gazel denir.
- Uyak düzeni "aa / ba / ca / da..." şeklindedir. (İlk beyit kendi arasında uyaklıdır, sonraki beyitlerin ikinci dizesi ilk beyitle uyaklıdır.)

- Makta beyitinde ozanın mahlası geçer.

- Gazel genellikle aşk, sevgilinin güzelliklerinin övgüsü, aşığa çektirdiği cefa, yüz vermemesinden yakınma, kıskanma, ayrılık acısı, özlem, kavuşma (vuslat isteği, vb.) ve şarap (meyhane, bezm), zamandan yakınma, felsefi ve didaktik düşünceler üzerine kurulur.
- Konu bütünlüğü olan gazellere yek-âhenk (tek ahenkli, beyitler arasında hem konu birliği bulunan hem de bütün beyitleri aynı güçte, güzellikte olan gazellere yek-âvâz (tek sesli) denir.

- Klasik Türk şiirinin yani divan edebiyatının en sık kullanılan ve en çok ilgi gören nazım biçimlerinden biri olarak görülmektedir.
- Gazelde işlenen konular sevgi, kadın, aşk, sevgilinin güzelliği ve bade yani şaraptır. (Divan şiirinde genel olarak işlenen aşk ve şarap mazmunu mecazi manada işlenmiştir. Aşk insana hissedilen aşk değil ilahi bir varlığa duyulan aşktır.)

- **“Gazelin beyit sayısı”** 5 ila 15 beyit civarında değişiklik göstermektedir. Fakat divan sanatçıları gazelleri genellikle 7 beyitten meydana getirmektedir. (Şayet gazel 15 beyiti geçerse bu şiir artık gazel-i mutavvel adıyla anılmaktadır.)
- **“Gazelin uyak örgüsü”**; aa, ba, ca, da, ea, fa... biçimindedir. Bu durumda ilk beyit kendi içinde uyaklıyken diğer beyitlerin ikinci mısraları ilk beyitle uyaklı biçimdedir.

- **“Gazelin başladığı ilk beyitine”** “matla”, bitiş beytine de “makta” adı verilir. Matladan beyitinin devamındaki beyite hüsn-i matla, maktadan bir önceki beyite ise hüsn-i makta adı verilmektedir.
- **Redifli gazellere** diğer şairlerin nazire yazması daha kolay olduğu için **redif** divan şiirinde önemli bir unsur olmuştur.
- Gazelin en itina ile yazılmış ve **“gazelin en güzel beyiti”** Şah Beyit olarak adlandırılmaktadır. Bazı edebiyatçılar ise bu beyite “Beytü’l Gazel” adını vermişlerdir.

- Gazelin tüm beyitleri söyleyiş güzelliği bakımından aynı değere sahipse bu gazele “Yek-Avaz” denilmektedir.
- Divan edebiyatı sanatçıları gazelin tamamında tek bir konuyu ele almışlardır. Tüm beyitlerin aynı konuyu ele aldığı gazellere ise “Yek-Ahenk” denilmektedir.
- Gazelde genellikle uyaklar (kafiye) mısraların sonlarında yer almaktadır. Fakat bazen uyakların dize ortalarında da kullanıldığı gazeller olmaktadır. Bu gazellere “musammat gazel” denilmektedir.

- **Divan şiirinin ölçüsü** olan aruz vezninin her kalıbı gazelde de kullanılmıştır.
- Bu nazım şeklinin son beytinde o gazelin yazarının mahlası yer alır. Fakat bazen mahlas son beyitte değil de başka beyitlerde de bulunabilir.

- Çok öncelerde gazellerin bestelenmekteydi.
- Divan şiirinde gazel türünün en güzellerini Fuzuli ve Baki adlı usta şairlerimiz yazmıştır.